

**TEZKOR-QIDIRUV TADBIRLARINING TURLARI, ULARNI
O'TKAZISH ASOSLARI VA SHARTLARINING HUQUQIY-TAKTIK
XUSUSIYATLARI**

Ismoilov Kamronbek Sanatbek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20678139>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, tezkor-qidiruv tadbirlarining turlari, ularni o'tkazishning yuridik asoslari hamda qonuniy shartlari kompleks tahlil qilingan. Insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini cheklovchi tadbirlarni (turar-joyni yashirin ko'zdan kechirish, telefon so'zlashuvlarini eshitish) o'tkazishda sud nazoratining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, raqamlashtirish sharoitida an'anaviy tadbirlarni kiber-makonga moslashtirish (High-tech policing) masalalari ilmiy asoslangan. AQSh, Buyuk Britaniya (RIPA), Germaniya va Janubiy Koreya qonunchiligida maxfiy tadbirlarni o'tkazishga ruxsat berish tartiboti (xorij tajribasi) qiyosiy o'rganilib, milliy qonunchilikni takomillashtirish hamda sohani to'liq raqamlashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tezkor-qidiruv faoliyati, tezkor-qidiruv tadbirlari turlari, o'tkazish asoslari, sud sanksiyasi, High-tech policing, inson huquqlari, raqamli dalillar, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ видов оперативно-розыскных мероприятий, юридических оснований и законных условий их проведения в соответствии с Законом Республики Узбекистан «Об оперативно-розыскной деятельности». Освещена важность судебного контроля при проведении мероприятий, ограничивающих конституционные права и свободы человека (негласный осмотр жилища, прослушивание телефонных

Contact: 99 826 99 56

переговоров). Также научно обоснованы вопросы адаптации традиционных мероприятий к киберпространству (High-tech policing) в условиях цифровизации. Изучен передовой зарубежный опыт законодательства США, Великобритании (RIPA), Германии и Южной Кореи в области порядка выдачи разрешений на проведение негласных мероприятий, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства и полной цифровизации сферы.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, виды оперативно-розыскных мероприятий, основания проведения, судебная санкция, High-tech policing, права человека, цифровые доказательства, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the types of operational-search measures, the legal grounds, and lawful conditions for conducting them in accordance with the Law of the Republic of Uzbekistan "On Operational-Search Activity". The importance of judicial control when conducting measures that limit the constitutional rights and freedoms of a person (covert inspection of a dwelling, wiretapping) is highlighted. The issues of adapting traditional measures to cyberspace (High-tech policing) in the context of digitalization are also scientifically substantiated. The advanced foreign experience of the legislation of the USA, the UK (RIPA), Germany, and South Korea regarding the procedure for authorizing covert measures was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the national legislation and fully digitalizing the field.

Keywords: operational-search activity, types of operational-search measures, grounds for conducting, judicial sanction, High-tech policing, human rights, digital evidence, foreign experience.

Davlatning xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashishda ichki ishlar organlari (IIO) faqatgina oshkora protsessual harakatlar bilan cheklanib qola olmaydi. Yashirin tarzda, puxta o'ylangan va konspiratsiya qoidalariga rioya etilgan holda

tayyorlanayotgan jinoyatlarni fosh etish maxsus vakolatli organlar tomonidan **tezkor-qidiruv tadbirlarini (TQT)** o'tkazishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 25-dekabrda qabul qilingan "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuni ushbu sohani to'laqonli yuridik asosga soldi. Unga ko'ra, tezkor-qidiruv tadbiri — bu jinoyatlarning oldini olish, ularni aniqlash, fosh etish, shuningdek, qidiruvdagi shaxslarni topish maqsadida o'tkaziladigan, maxsus kuchlar, vositalar va usullarni qo'llashga asoslangan harakatlar majmuidir. Ushbu tadbirlar bevosita fuqarolarning daxlsizlik, shaxsiy sir va erkinlik huquqlariga daxl qilishi mumkinligi sababli, ularning turlari, o'tkazish asoslari va shartlari qonun bilan qat'iy chegaralangan bo'lishi davlatning insonparvarlik siyosati va qonun ustuvorligining asosiy ko'rsatkichidir.

Qonunning 14-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi hududida **16 turdagi** tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazilishiga ruxsat berilgan. Ularni o'tkazishning murakkabligi va fuqarolar huquqlariga ta'siriga qarab shartli ravishda uch guruhga ajratish mumkin:

1. **Umumiy (Sanksiya talab etilmaydigan) tadbirlar:** Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini cheklamaydigan, tezkor xodim tomonidan mustaqil ravishda amalga oshiriladigan tadbirlar. Bularga: *so'rov, ma'lumotlar to'plash, qiyosiy tekshirish uchun namunalar yig'ish, narsalar va hujjatlarni tekshirish, shaxsni aynanlashtirish (identifikatsiya), binolarni, inshootlarni, joylarni va transport vositalarini ko'zdan kechirish* kiradi.

2. **Maxsus (Tashkiliy sanksiyalanadigan) tadbirlar:** O'tkazilishi uchun tezkor-qidiruv organining rahbari ruxsati yoxud maxsus reja talab qilinadigan murakkab operatsiyalar. Bularga: *nazorat xaridi, nazorat ostida olish, tezkor kiritish, tezkor eksperiment (tajriba), maxfiy xodimlardan foydalanish* kabilar kiradi.

3. **Alohida (Sud yoki prokuror sanksiyasini talab etuvchi) tadbirlar:** Bevosita insonning konstitutsiyaviy huquqlariga (uy-joy daxlsizligi, yozishmalar va

so‘zlashuvlar siriga) aralashuvni ko‘zda tutuvchi eng nozik tadbirlar. Bular: *turar-joyni yashirin ko‘zdan kechirish, pochta, kuryerlik jo‘natmalari va telegraf xabarlarini nazorat qilish, telefon va boshqa telekommunikatsiya qurilmalari orqali olib boriladigan so‘zlashuvlarni eshitish hamda ular orqali uzatiladigan axborotni olish.*

Tezkor xodim har qanday shaxsga nisbatan o‘z xohishiga ko‘ra tadbir o‘tkaza olmaydi. Qonunning 15-moddasida tezkor-qidiruv tadbirini boshlash uchun huquqiy asoslar qat’iy belgilangan:

- **Jinoyat ishi mavjudligi:** Qo‘zg‘atilgan jinoyat ishi bo‘yicha haqiqatni aniqlash zarurati.
- **Tezkor axborotning kelib tushishi:** Jinoyat tayyorlanayotganligi, sodir etilayotganligi yoki sodir etilganligi, shuningdek, unga aloqador shaxslar haqida ma'lumot bo‘lsa (garchi jinoyat ishi hali qo‘zg‘atishga yetarli dalil bo‘lmasa ham).
- **Qidiruv va shaxsni aniqlash:** Tergovdan va suddan yashiringan, jazoni o‘tashdan bo‘yin tovlayotgan, bedarak yo‘qolgan shaxslarni qidirish hamda tanib olinmagan jasadlarning shaxsini aniqlash.
- **Xalqaro so‘rovlar:** Xorijiy davlatlarning huquqni muhofaza qiluvchi organlari va xalqaro tashkilotlar (Interpol) ning belgilangan tartibdagi so‘rovlari.

Tadbirlarni o‘tkazish qonuniylik va inson huquqlarini hurmat qilish shartlariga to‘liq bo‘ysunadi (16-modda). Eng muhim shartlar quyidagilardir:

- **Provokatsiyani taqiqlash:** Tezkor-qidiruv faoliyati organlariga jinoyat sodir etishga undash (provokatsiya qilish), shaxslarni g‘ayrihuquqiy harakatlarga majburlash qat’iyan taqiqlanadi. Tadbir faqatgina shaxsning o‘zida shakllangan jinoiy qasdini fosh etishga qaratilishi shart.
- **Sud sanksiyasi sharti:** O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan yozishmalar siri va uy-joy daxlsizligi faqat **sudning qarori** bilangina cheklanishi mumkin. Turar-joylarni yashirin ko‘zdan kechirish, telefon so‘zlashuvlarini eshitish faqat sudya tomonidan berilgan sanksiya asosidagina amalga oshiriladi

(kechiktirib bo'lmaydigan, odam hayotiga xavf soluvchi holatlar bundan mustasno bo'lib, bu holatda ham 24 soat ichida sud xabardor qilinishi shart).

- **Olingan axborotning daxlsizligi:** Tezkor-qidiruv tadbirlari natijasida fuqarolarning shaxsiy hayoti, oilaviy sirlariga oid olingan axborotlar (agar ular jinoyatga aloqador bo'lmasa) saqlanishi taqiqlanadi va darhol yo'q qilinishi shart.

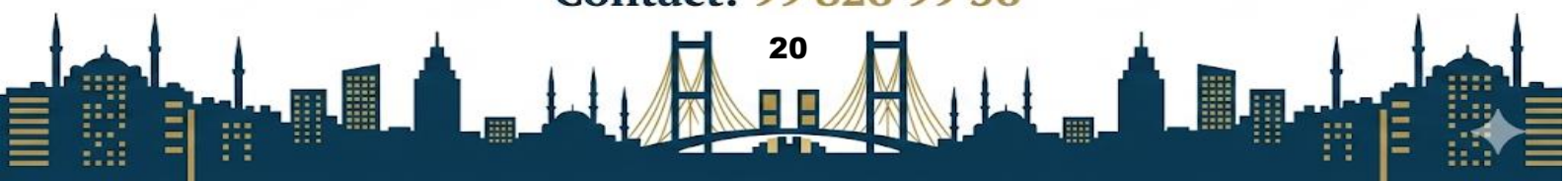
Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi an'anaviy tadbirlarni kiber-makonga moslashtirishni talab etmoqda. "High-tech policing" sharoitida tadbirlar quyidagicha o'zgarmoqda:

- **Telefon eshitishdan - kiber tutib olishga:** Bugungi kunda jinoyatchilar oddiy uyali aloqadan ko'ra Telegram, WhatsApp kabi shifrlangan tarmoqlardan foydalanmoqda. Qonundagi *"telekommunikatsiya qurilmalari orqali uzatiladigan axborotni olish"* tadbiri doirasida IP-trafikni tahlil qilish va raqamli izlarni (Digital footprints) yig'ish amaliyoti qo'llaniladi.

- **OSINT va Ma'lumot to'plash:** Ijtimoiy tarmoqlar ochiq profillaridan axborot yig'ish qonundagi "ma'lumotlar to'plash" tadbirining zamonaviy shaklidir. Maxsus sun'iy intellekt dasturlari orqali bir necha soniyada shaxsning qayerda bo'lgani, kimlar bilan aloqa qilgani kiber-tezkor xodimlar tomonidan tahlil qilinadi.

Xorijiy davlatlarda tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish asoslari asosan inson huquqlari va politsiya vakolatlari o'rtasidagi oltin muvozanatga (Checks and Balances) qurilgan:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh Konstitutsiyasining To'rtinchi tuzatishiga ko'ra, fuqaroning mulkiga, yozishmalariga yashirin aralashuv uchun politsiya sudyadan "Warrant" (Order) olishi shart. Buning uchun politsiya sudyaga "Probable Cause" (Yetarli ehtimolli asos) mavjudligini qasamyod ostida isbotlab berishi kerak. Orderlarsiz olingan har qanday tezkor dalil sudda inobatga olinmaydi ("Zaharli daraxtning mevasi" doktrinas).

- **Buyuk Britaniya (UK):** Britaniyaning 2000-yilda qabul qilingan RIPA (Regulation of Investigatory Powers Act) qonuni yashirin tadbirlarni 3 darajaga bo'radi. Ko'chada yashirin kuzatuv (Directed surveillance) o'tkazish uchun politsiya boshlig'ining ruxsati yetsa, xonadon ichiga yashirin kamera o'rnatish (Intrusive surveillance) uchun Davlat kotibi (Vazir) va Maxsus Komissar ruxsati talab qilinadi.
- **Germaniya:** Germaniya Asosiy qonunining (Konstitutsiya) 10-moddasiga asoslangan "G10 Qonuni" xat va telefon sirini himoya qiladi. Germaniya politsiyasi kompyuterlarga uzoqdan turib yashirin dastur (Bundestrojaner) o'rnatish tadbirini faqat eng og'ir jinoyatlar (terrorizm) uchungina va Oliy sud sanksiyasi bilangina o'tkazishga haqli.
- **Janubiy Koreya:** Kiber-jinoyatlarga qarshi kurash bo'yicha yetakchi hisoblangan Janubiy Koreyada raqamli makonda maxfiy axborot olish uchun "Digital Warrant" (Raqamli order) tizimi ishlaydi. Sudya order berganda politsiyaga butun smartfonni emas, balki faqatgina ma'lum bir vaqt oralig'idagi WhatsApp yozishmalarinigina yuklab olishga ruxsat beradi (Mutanosiblik prinsipi).

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazish amaliyoti ham qonun ustuvorligini, ham texnologik tezkorlikni talab etadi. Sohoni takomillashtirish yuzasidan quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, Inson huquqlarini cheklovchi tadbirlar uchun sud sanksiyasini olish jarayonini to'liq raqamlashtirish maqsadida Buyuk Britaniya tajribasiga mos "**E-Sanksiya**" **elektron hujjat aylanmasi tizimini** joriy etish. Bunda tezkor xodim va sud o'rtasidagi yozishmalar qog'ozda emas, mutlaq shifrlangan kanallar orqali onlayn amalga oshirilishi va sudya sanksiyani elektron raqamli imzo (ERI) orqali tasdiqlashi jinoyatni issiq izidan fosh etish tezligini oshiradi.

Ikkinchidan, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi qonunning 14-moddasiga (Tadbirlar ro'yxatiga) hozirgi kiber-jinoyatchilik ko'lamini inobatga olgan holda o'ziga

xos taktikaga ega bo'lgan yangi tadbir turini — **"Kiber-makonda raqamli axborotni va izlarni monitoring qilish"** tushunchasini kiritish.

Uchinchidan, Fuqarolarning huquqlarini himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish maqsadida, qonunchilikda "Provokatsiya" (jinoyatga undash) tushunchasining aniq yuridik ta'rifini va mezonlarini belgilab berish. Bu tezkor eksperiment va nazorat xaridi kabi tadbirlarni o'tkazishda xodimlarning vakolat doirasini aniq chegaralashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, tezkor-qidiruv tadbirlari davlat aql-zakovati va kuchi ifodasi bo'lib, u jinoyat olamiga yashirin va kutilmagan zarba beruvchi o'tkir quroldir. Biroq bu qurol faqat va faqat qonun qinida saqlanishi, insonning daxlsiz huquqlarini hurmat qilgan holda, adolat va sud nazorati ostidagina qo'llanilishi demokratik huquqiy davlatning ajralmas shartidir.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. 25.12.2012 yildagi O'RQ-344-son.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Masharipov T., Fayzullayev D. "Tezkor-qidiruv faoliyatining huquqiy va tashkiliy asoslari". – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2023.
6. Federal Bureau of Investigation (FBI). "The Fourth Amendment and Undercover Operations Guidelines". U.S. Department of Justice, 2022.
7. College of Policing. "Regulation of Investigatory Powers Act 2000 (RIPA) - Covert Policing Standards". HM Government, London, 2022.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

8. Lee, H., & Kim, J. "Digital Warrants and High-Tech Search in South Korea's Policing". Asian Journal of Criminology, 2021.
9. Europol. "Judicial Oversight of Covert Operations in the European Union". The Hague, 2023.
10. Omelchenko, O. A. "Zakonnost i obosnovannost provedeniya operativno-rozysknykh meropriyatiy". Huquq va xavfsizlik jurnali, 2022.

Contact: 99 826 99 56

